

Kit képvisel az önkormányzat?

Úgy találjuk, az önkormányzatok gondolkodásában általánosan tekinthető értékzavar keletkezett, ami több okra vezethető vissza. (1)

Az egyik ok az önkormányzatok bizonytalan anyagi helyzete, az egyértelmű szabályozás hiánya, a rövid távú bevételek növelésére való rászorultság, amit fokoz a mindezek tudatosulásából adódó sértettség, a kisemmizettség érzete.

A másik ok egy általános piaci eufória sok tekintetben érthető eluralkodása. A probléma csak az, hogy a vállalkozásokra, a vállalatokra, azaz a kifejezetten profitorientált működésre létrehozott egységekre vonatkozóan igaz megállapítások teljes egészében nem vihetők át más típusú gazdálkodási formákra.

Az önkormányzatoknak valóban gazdálkodási egységgé kell válniuk, ezt nem vitatjuk, és nem vitatjuk a lokális kérdések megoldásának önállóságára vonatkozó törekvések jogosságát sem. A probléma a gazdálkodás értelmezésében van. A gazdálkodásnak ugyanis két különböző alapformája a vállalkozás és a háztartás.

A vállalkozás alapmotívuma a profitorientáció, adott tőke maximális haszonnal történő forgatása, egy „egydimenziós”, csak a pénzbeli folyamatok alakulása alapján értékelhető célfüggvény szerint. Ennek rendelődik alá minden más kérdés, tehát, hogy a vállalkozó mit és hol gyárt, azt hol és hogyan értékesíti, stb. Más kérdés, hogy minden fejlett országban törekvés van a tiszta profitmotívum külső szabályozás segítségével történő körülbástyázására, a célok mederbe terelésére. Tehát már a vállalatok is, miközben a saját logikájuk szerint gondolkodnak, — helyesen megalkotott szabályozórendszer esetén — más logikák szerint kialakított céloknak is eleget tesznek.

Az utóbbi években a tervgazdálkodás hibáinak elemzése során — jogosan — nagy hangsúlyt kapott a piac hiányából adódó anomáliák felismerése, ugyanakkor viszonylag kevesebb figyelem jutott a piackorlátozó szabályokra, vagy a nem vállalkozási alapon működő gazdálkodási formákra. Ez is érthető, és ahol mégis szó esett róla, ott gyakran össze is keveredett egyes nagy állami monopóliumok saját érdekeivel, nyomásával, ahol is a vezetők saját birodalmukat szeretnék, mint műszaki alapon nem piacosítható kivételt egyben tartani, és az állammal éppen a monopolhelyzetet megvédeni.

Ezek az előzmények magyarázzák, hogy az önkormányzatként megválasztott testületek számára a helyi önállóság és a javakkal való gazdálkodás helyes követelménye nem igazán különbözik el a vállalkozás fogalmától. Pedig az önkormányzat feladata egy, a választói képviselőletében és érdekében végzett háztartás típusú gazdálkodáshoz áll közelebb.

A háztartás típusú gazdálkodást a meglévő értékeknek, vagyonnak, környezetnek egy közöség — család, csoport, község — életcéljainak való megfeleltetése, egy életmódmodell szerinti működtetése jellemzi. A háztartásban a gazdálkodó többdimenziós értéktérben gondolkodik, ahol számára a bevétel nem cél, hanem eszköz a különböző célok eléréséhez. Ennek megfelelően, a gazdálkodása során sem feltétlenül a legnagyobb bevételt jelentő változatok kiválasztására kell töre-

kednie, hanem a különböző célok között mérlegelve dönteni. Ehhez persze egy további feltétel teljesülése is szükséges, nevezetesen az önkormányzatnak meg kell fogalmaznia a céljait, elképzelései kell, hogy legyenek a jövőt illetően.

Talán célszerű egy primitív példával illusztrálni a háztartási szemlélet szükségességét. Legyen adott egy társasház, ahol a közösség valakit megbíz a közös ügyek intézésével. Ez az ügyintéző jól gazdálkodik, ha időben gondoskodik javításokról, rendben tartja a kertet, általában a munkákat elfogadható áron tudja elvégeztetni stb. Ha azonban ennél is „jobban gazdálkodik”, például kiadja a pincét egy beatzenekarnak, már egyáltalán nem biztos, hogy a lakók nagyobb megbecsülésben részesítik; az a lakó pedig, aki egy szép napon az utcán találná magát és holmijait, mert a lakását a házmegbízott tízszeres áron tudta iroda céljára eladni, biztosan nem az ügyes gazdálkodásért mondana elismerő szavakat. Pedig szigorúan véve, vállalkozóként a megbízott logikusan járt el, maximális hasznot hoz ki a házból.

Az önkormányzatok nagyon gyakran belecsnek ebbe, a példázatban nagyon evidensnek tűnő hibába: azaz nem a választóik érdekeit képviselik, hanem a település vagy kerület ingatlanvagyonát akarják vállalkozóként kezelni. Ehhez gyakran társul egy vállalkozóként is amatőr helyzetfelmérés, amit viszont azonnal kihasználnak az egyáltalán nem amatőr bel- vagy külföldi befektetők.

Nagyon gyakori az a helyzet, amikor az önkormányzat megszédül a számára hatalmasnak tűnő beruházási összegtől (néha a beruházó külön is gondoskodik arról, hogy egy-két hangadó biztosan megszédüljön), ami többszöröse annak, amit maga a kerület képes lenne valaha is előteremteni, és elfelejti mérlegelni, vajon valóban szükség van-e az adott létesítményre ott, az valóban a lakók érdekét szolgálja-e, és vajon a hatalmas összeg egyáltalán hoz-e valamit a község, a kerület számára? Az önkormányzat először elhiszi, hogy számára tragikus lenne, ha nem a kerület lakóutcájában épülne a világkereskedelmi központ, ezért utóbb zsarolhatóvá válik és bedől annak is, hogy a beruházó elvinné a pénzét, ha versenyeztetnék a feltételeket illetően. Így a jó üzlet, a másoknál jobbanjárás reményében meggondolatlanul és olcsón elkótyavetyélt értékes területeit, ráadásul olyan partner számára, akinek éppen a vagyoni különbségek miatt egyértelműen kiszol-

gáltatottjává válik, aki rövidesen rendelkezni kezd, a szomszéd telekre is igényt tart — és egyszer csak a lakók, a választók kezdenek útban lenni, feleslegessé válni és áldozatul esni további fejlesztések oltárán.

A nagyon elvont gondolatmenetet konkrétan teendő mellékletként ismertetjük hogyan jelentkezik ugyanez a probléma a gyakorlatban Budapesten egy hetedik kerületi tervezett beruházás, a Madách-sétány kapcsán.

(Megjegyzések Erzsébetváros önkormányzata számára)(2)

A Madách út eredetileg olyasféle sugárút lett volna, mint az Andrassy út. Lényegében azonban ennek az útnak csak a reprezentatív kapuzata készült el, és annak a Madách téri csatlakozás rögtön kérdéssé is tette, érdemes-e egyáltalán a Tanács körútra rávezetni ilyen módon merőlegesen egy jelentős forgalmat. Ennek ellenére az álom sokáig élt és talán csak a pénzhiány akadályozta meg, hogy 50, 30, vagy akár 15 éve nem valósult meg.

Mára már nyilvánvaló, hogy nemcsak a közvetlen csatlakozási pontot tekintve, de városszerkezeti szempontból is kifejezetten szerencsésnek mondható, hogy ez az újabb sugárirányú, a forgalmat a belvárosra ömlesztő út nem épült ki. Teljesen összhangban van ezzel a felismeréssel az az elképzelés hogy most már ne is forgalmi út, hanem egy kizárólag gyalogosforgalmat vonzó sétány épüljön itt inkább. Ez felel meg azoknak a városépítési elveknek, amelyek a monumentális, méreteivel is lenyűgöző hatást keltő alkotások helyett az emberi léptékű, otthonosság érzetét keltő térformálást részesítik előnyben.

Már a belvárosi gyalogosövezet kialakítása során megszületett az a gondolat, hogy e zóna Deák térre történő kivezetése és az ottani aluljáróhoz való csatlakoztatása lehetővé teszi a későbbiekben annak folytatását — visszaidézve az egykori Király utca vagy az Anker köz szebb napjait és üzleti forgalmát. Egy későbbi időszakban pedig felmerült, úgy tudom, hogy a tömbrehabilitáció keretében a Dohány utcai zsinagóga kertjétől lényegében összefüggő zöldsáv lenne kialakítható a tömbökön keresztül beépítetlen telkeken át, illetve egy-egy rosszabb állapotú földszintes ház feláldozásával. (Azóta a foghíjak egy része beépítésre került, vagy e beépítés jelenleg van folyamatban.)

A TTI által elkészített tervekben ezt a szellemet tükrözi is két szakasz, így a sűrűbb beépítés miatt csak passzázsként elképzelt, Csányi utca és Erzsébet körút közötti áttörés, valamint a sétány indítása a Madách tértől a Gozsdu udvarig. Itt a tervek a meglévő állapotot érezhetően tekintetbe veszik és azt fejlesztik tovább.

Vitathatónak tartom viszont a Promenádt-terv e két szakasz közötti elképzelését. Jóllehet formálisan itt gyalogosburkolattal ellátott sétány jelenik meg, valójában monumentális térfalakat tervezett ide a TTI, ami formailag is egy egészen más filozófiát, rekonstrukció helyett a városrész belső szerkezetének alapvető megváltoztatását jelenti. Még jobban aláhúzza mindezt a tartalom: hivatali épületek, bankok, kereskedelmi képviseletek jelennek meg ezekben az építményekben.

Hibásnak tartom ezt az elképzélést egyrészt a főváros nagyszerkezeti léptékében. Vitathatónak tartom ugyanis, hogy a belvárosi, hivatali negyedet annak szomszédságában, tehát térbeli kontinuitással kellene-e terjeszteni; tehát a VII. (VI. VIII. IX. XIII.) kerület(ek) felé: ezzel ugyanis fokról fokra egyetlen, egyre nagyobb, egyre kezelhetetlenebb belvárost alakítunk ki, de ugyanakkor a jelenlegi túlcentralizált szerkezet tovább erősödne, a város egészének makroszerkezetében konzerválnának mindazok a csapdák, amelyek már ma is minden szolgáltatási, kapcsolati, ellátási igényhez a centrumban hívnak életre újabb és újabb fejlesztési kényszereket. Ebből a szempontból tehát nem kerülhető el egy össz-budapesti léptékű rendezési átgondolás e hivatali funkciók kívánatos elhelyezkedéséről: azaz hogyan,

— szétszórva, vagy koncentrálnak;

— új, alternatív központot képezve, (távlatban az egész főváros súlypontját áthelyezendő), vagy néhány alközpontba tömörítve;

— sterilen, tehát a munkaidő után kiürülő térségként, vagy lakófunkcióval vegyítve stb.

fejlődjön a főváros hivatali negyede a jövőben.

Ugyanakkor hibásnak tartom az elképzélést lokálisan, az Erzsébetváros szempontjából is. Közben a terv az említett közbenső szakaszon beépít, megszüntet egy sportpályát, egy játszóteret, egy balettszínházat és egy óvodát, mindennek a következményeit nagyvonalúan megoldottnak véli azzal, hogy kimondja: a hiányzó gyermekintézményeket a szomszédos területeken kell pó-

tolni. Konkrét javaslatot természetesen nem közöl, valószínűleg nem is lehetne.

Ez a „megoldási” filozófia akár szimbolikusnak is tekinthető: pontosan jellemzi azt, ahogy a tervezett megoldás egyáltalán nem belesimulni akar egy létező szerkezetbe. Ellenkezőleg, csak egy területet keres, ahol „beruházhat”, a helyi társadalom nem érdekli, Erzsébetvárosban csak egy fizikai területet, egy épületállományt ért. Nem a lakosság számára javítja a körülményeket, hanem az elképzelt létesítményt akarja elhelyezni: tulajdonképpen egy sziget jönne így létre a városszövetben, befelé fordulva, hátat fordítva mindannak, ami ma ott található.

Magától értetődik, hogy egy slumosodó térség rehabilitációja természetes módon a lakók cserélődésével is jár. Mégis fel kell tenni azt a kikerülhetetlen kérdést, hogy vajon kiket kell képviselnie az önkormányzati testületnek akkor, amikor döntéseit hozza. Amikor a tanács egy kft. kezébe adta a területi vagyon hasznosítását, olyan utat választott, mint amikor egy lakott öröklakást idegen tulajdonosnak adnak el. Nem vitás, hogy a kft., — már saját érdekében is — profitorientált vállalkozásba akar kezdeni: azonban ebben a helyzetben a terület jelenti számára az értéket és a lakók kifejezetten útban vannak, zavaróak, a legjobb lenne megszabadulni tőlük. A választott önkormányzat nem engedheti meg magának — pontosabban választóik nem engedhetik meg nekik — ezt a fajta szemléletet. Éppen az önkormányzat lényege, hogy nem steril gazdasági profittelven, hanem egy közösség szélesebb értékítéleteinek átfogó figyelembevételével hozza meg döntéseit: azaz a profit csak egy tényező lehet a fontos pozitív értékek között. Ahogy egy családot sem kizárólag az elérhető legnagyobb bevétel vezérel döntéseiben, — bár ez is igen fontos szempont —, úgy az önkormányzatnak is az a feladata, hogy a helyi társadalom szélesebb igénykálaja alapján mérlegeljen.

Konkrétabban, az adott esetben 20—30 milliárd forintnak a térségben való beruházása kétségtelenül megemeli a térség jelentőségét és kihat a szomszédos területekre is. Mégis bizonyos az, hogy ennek a tőkének a legnagyobb hányada a beruházó számára hasznosul, hiszen éppen ezért, és nem a térségi mellékhatásai miatt hozza ide a pénzt. Egyáltalán nem mondható ki az, hogy a térségi pozitív mellékhatások egyenes arányban állnának a beruházott tőkével. Sőt aránytalanul

nagy tőke idehozatala inkább gyarmatosító, egyoldalú diktáló szerepbe hozza az érkezőt, és ennek megfelelően kiszolgáltatottá teszi a befogadót. Tehát egy olyan tervezet, ami csak 5 milliárd forintot hoz ide, a kerület szempontjából sokkal fontosabb, hasznosabb lehet.

Partneri, mellérendelt maradhat a viszony az önkormányzattal, a tervezet nem idegen testként épül be a környezetébe, ennek megfelelően tova-gyűrűző pozitív hatásai szerves fejlődést képesek kiváltani a kerület csatlakozó területein, reális hazai építőket, a meglévő lakásállományt minőségileg feljavítani kész tőkét vonzanak ide, nem pedig esetleg további nemzetközi konzorciumokat, amelyek majd két másik tömböt letarolva akarnak székházat építeni.

Javaslatom, hogy az önkormányzat üdvözlje, és tekintse kiindulásnak, hogy létezik egyfajta elképzelés, egyfajta ajánlat a területre, de semmiképpen ne ugorjon be annak a szokásos zsarolásnak, hogy már csak rövid ideig tartják ezt az ajánlatot, és nem hajlandók versenyezni mással. Az önkormányzat legyen tudatában annak, hogy választói bennlakóként birtokolják az értékes térséget és nem az a jó gazdálkodás, ha most még oly

előnyösnek látszó ajánlatoknak engedve ezt elkönyavetyélik.

Ugyanakkor az önkormányzat bízjon meg egy másik csoportot a maga értékrendjének megfelelő tervezet kialakítására. Ez támaszkodjon a helyi körülmények, a lakosság igényeinek ismeretére és ugyanakkor szakértői kitekintésekre, koncepcionális elképzelésekre, továbbá legyen összhangban a főváros egészére vonatkozó koncepciókkal.

(1991 szeptember)

FLEISCHER TAMÁS

Jegyzetek

(1) Részlet a szerzőnek a települési környezetéről írott tanulmányából, amelyet a Környezeti Rendszerfejlesztő és Tanácsadó Kft. megbízásából a Világkiállítási Programiroda megrendelésére készített a világkiállítás előzetes környezeti háttérstudományához 1991 szeptemberében.

(2) Megjelent az Erzsébetváros 1991 szeptemberi számában.

Borbás János: Az ország legöregebb ma is lakott lakóháza (Kékkút)

COMITATUS

Önkormányzati szemle

A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata

1993. január

Ára: 106 forint

III. évfolyam 1. szám

